

УДК 379.85:069(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2023.1.09>

Тетяна Лисюк

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
tetiana.0602@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1629-9652>

Денис Мірошніков

академічний викладач, кафедра туризму і рекреації факультету суспільних наук,
Академія прикладних наук Вінсента Поля в Любліні (Республіка Польща)
denys.miroshnikov@pol.edu.pl

СКАНСЕНИ УКРАЇНИ – ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розглядаються українські скансени, як музеї архітектури та етнографії під відкритим небом, що відображають багатовіковий досвід історичного розвитку українського народу та репрезентують його духовну культуру.

Визначено, що музеї-скансени є інноваційним типом музеїв, які мають на меті відтворення традиційних форм народного побуту в різних сферах. Характер експозиції та розміри території скансенів уможливають наявність видовищного елементу – народних зібрань, святкувань, фестивалів. Саме тому такі музеї є хранителями національних традицій, активними учасниками туристично-розважальної діяльності з метою популяризації народної культури та осередком духовного відродження глибинних традицій українського народу.

Розкрито унікальність музеїв-скансенів України як туристично-рекреаційної ресурсної бази, що посилює привабливість національних культурно-історичних та архітектурних об'єктів, сприяє отриманню естетичної насолоди, інформаційному та емоційному насиченню відвідувачів і, безумовно, комфортним умовам рекреації.

Ключові слова: відвідуваність скансенів, інноваційність скансенів, музейний туризм, музей-скансен, Україна.

Lysiuk Tetiana, Miroshnikov Denys. SCANS OF UKRAINE – AN INNOVATIVE DIRECTION OF MUSEUM TOURISM

Abstract. The article examines Ukrainian skansens as open-air museums of architecture and ethnography that reflect the centuries-old experience of the historical development of the Ukrainian people and represent their spiritual culture.

It is determined that skansen museums are an innovative type of museums aimed at reproducing traditional forms of folk life in various fields. The nature of the exposition and the size of the skansen's territory make it possible to have a spectacular element – folk gatherings, celebrations, festivals. That is why such museums are the keepers of national traditions, active participants in tourist and entertainment activities aimed at popularising folk culture and a centre of spiritual revival of the deep traditions of the Ukrainian people.

The article reveals the uniqueness of Ukrainian skansen museums as a tourist and recreational resource base that enhances the attractiveness of national cultural, historical and architectural sites, contributes to aesthetic pleasure, informational and emotional saturation of visitors and, of course, comfortable recreational conditions.

Ukraine's open-air museums have unique opportunities to introduce visitors to local culture and provide them with comfortable recreational conditions. Open-air museums have the potential to become a means of mobilising tourism and recreational activities in the country, in particular by increasing the flow of excursions and tourists. Ukrainian skansens are presented as cultural centres and are the starting point for tourists to get to know our country. The promotion of these museums as tourist attractions is an important strategic task.

The article outlines the characteristics of storybook museums as an important tourist and entertainment resource: innovation, complexity, inextricable connection with nature, the presence of spectacular elements and animation of programmes. Unique socio-cultural complexes, such as skansen, are focused on collecting and studying monuments of architecture, folk life and culture, which makes them an important factor in the preservation of historical and national cultural heritage.

The author substantiates the specifics of open-air museums' activities, which consist in a comprehensive display of national folk culture, architecture, household items, tools and applied arts. In other words, a certain model of the environment, landscape, etc. is created. This is certainly an incentive to visit this type of museum.

Key words: attendance of skansen, innovativeness of skansen museums, museum tourism, skansen museum, Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Агресія росії проти України призвела до жахливих злочинів, тортур і людських жертв. Цивільне населення піддається жорстоким бомбардуванням, а українські Збройні Сили борються з агресором. Сьогодні українці гинуть, захищаючи свою Батьківщину, проте тотальна війна завдала непоправної шкоди спадщині та культурі країни. На цьому етапі перед українськими музеями стоять надзвичайно складні виклики: як захистити свої колекції, як зберегти надбання поколінь й як закрити небо над скансенами України.

Розкрадання та знищення наших культурних цінностей набуло величезних масштабів, кульмінацією яких стало повне розграбування та знищення музейної спадщини на сході та півдні країни. Боротьба за захист культурної та національної спадщини України – це наша спільна боротьба, адже кожен із нас повинен долучитися, просувати та підтримувати ініціативи зі збору коштів для відновлення та підтримки постраждалих від війни музеїв.

За останні кілька років українські музейники доклали чимало зусиль для створення та розвитку музеїв-скансенів, щоб зберегти (зафіксувати, візуалізувати та показати) традиції та живі форми самовираження, які передаються від попередніх поколінь майбутнім поколінням. Музеї просто неба є не традиційними, а інноваційними, такими, що живуть, змінюються, розвиваються й передаються наступним поколінням.

Питання розвитку музеїв просто неба набуло ще більшої актуальності в умовах тотальної війни України, коли сусідні країни (Польща, Німеччина, Італія та ін.) взяли на себе величезну місію та відповідальність допомогти зберегти українську культуру. Адже специфіка музейного туризму полягає в ефективному використанні туристичного потенціалу музеїв та прилеглих до них територій із метою популяризації національної спадщини та сприяння входження України в європейський музейний простір.

Музеї просто неба, або музеї-скансени, повною мірою відповідають цим завданням й є однією з найперспективніших та найцікавіших форм музейної діяльності. Такі музеї є інноваційними за своєю природою – максимальна наближеність до відвідувачів робить їх дуже привабливими для широкого загалу як спосіб організації цікавого дозвілля. Саме тому музеї-скансени є інноваційним напрямом і світовим трендом музейного туризму.

Стан вивчення питання з аналізом основних праць. Багато дослідників розглядали різні аспекти досліджуваної теми. А. Антоненко та В. Хуткий охарактеризували музеї як ресурс для туризму в умовах пандемії COVID-19 та визначили виклики та нові можливості для музеїв у своїх дослідженнях [1]. Г. Балабанов зосередив увагу на музеях як головному чиннику розвитку туризму, порівнюючи європейський досвід з українськими реаліями [2]. Системний підхід до музеїв як об'єктів культурно-пізнавального туризму простежується в роботі С. Гаврилюк [3]. А. Данилюк [4] досліджує історію проблем виникнення, експозиції та розвитку музеїв просто неба в Україні. Л. Дубровіна, А. Киридон й І. Матяш проаналізували музеї як джерело національної пам'яті та культурної спадщини України [6]. Теоретичні засади сучасної музейної освітньої діяльності вивчала Ю. Ключко [8]. Сутність та зміст музейного туризму висвітлено у працях науковців О. Любіцевої та Т. Шпараги [9]. Р. Маньковська подає огляд українських музеїв у контексті суспільно-історичних викликів ХХ – початку ХХІ ст. [10]. В. Герасименко у своїх наукових доробках здійснює оцінку туристично-рекреаційного потенціалу регіону [13]. Спеціальне дослідження питань захисту українського державного фонду в умовах політичної кризи та військового конфлікту знайшло своє підтвердження в роботі Л. Плешакової [14]. О. Романуха визначає основні напрями розвитку музейної справи як чинника активізації міжнародного туризму в Україні [15], а І. Січка аналізує особливості та розвиток українського туристичного ринку [16]. Наукову інтерпретацію основних тенденцій розвитку екскурсійного туризму в Луцьку знаходимо у працях І. Тищук, Л. Поліщук [19].

Однак, відчувається також явний брак системних досліджень щодо загальної ситуації музеїв-скансенів та попередньої статистики щодо очікувань відвідувачів таких музеїв.

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці українських та зарубіжних дослідників, а також інформація з офіційних і довідкових видань України та дані мережі Інтернет.

Мета дослідження: проаналізувати діяльність музеїв-скансенів в Україні та запропонувати основні напрями їх розвитку.

Завдання дослідження: обґрунтувати сутність понять «музеї-скансени», «музейний туризм», «інноваційність скансенів»; проаналізувати сучасний стан музеїв-скансенів в Україні; виявити проблеми та запропонувати перспективні напрями діяльності музеїв просто неба.

Виклад основного матеріалу. Тоді як російські війська знищують цілі міста, а разом із ними й їхню безцінну музейну спадщину, музейники цивілізованого світу спрямовують кошти на екстрену допомогу для збереження української культури, шукають сотні можливостей для евакуації ключових музейних колекцій та зосереджуються на нових схемах підтримки, щоб відповісти на виклики війни та зберегти унікальні культурні пам'ятки України. Музеї просто неба – це «живі музеї» з власною унікальною програмою відтворення історико-культурного середовища, які потребують особливого захисту, оскільки знаходяться під відкритим небом. Музей-скансен – це вже не музей у класичному розумінні, а зріз сучасного життя, де відвідувачі можуть не лише спостерігати за життям минулих століть, а й брати в ньому безпосередню участь.

Для музеїв під відкритим небом характерне відтворення національної народної культури, звичаїв і традицій, всебічне відображення архітектури, предметів побуту, знарядь праці та прикладного мистецтва. Важливою особливістю таких музеїв є наявність розважального елемента та широкі можливості для неформального спілкування (під час організованих ігор, обрядів, театральних вистав, ярмарків та виступів фольклорних колективів).

На сучасному етапі спостерігається тенденція до відтворення в скансені традиційних ремесел і занять, характерних для певного регіону та часу, таких як робота ткачів, ковалів, гончарів, теслярів, пивоварів, бджолярів та багатьох інших. Час від часу музеї також пропонують відвідувачам можливість спробувати свої сили в їхньому ремеслі під керівництвом експертів. Кожен може відчувати себе ковалем чи гончарем. Цікавим елементом музеїв просто неба є практика приготування традиційних страв, які готуються на очах у відвідувачів і навіть за їхньої участі. Тому сприйнята цінність та емоційний вплив таких музеїв на відвідувачів є значним [10].

Інноваційність скансенів полягає в тому, що така інституція не лише збирає предмети, а й розміщує їх у контекст, максимально наближений до того середовища, в якому вони були знайдені. Відвідувачів приваблюють не лише окремі будівлі та предмети старовини, а й професійні аніматори, які відтворюють побут, поведінку, матеріальну та духовну культуру попередніх епох.

Щодня до 24 лютого 2022 р. десятки тисяч громадян України та іноземних туристів відвідували музеї України, щоб збагатити свої знання та відкрити для себе прекрасне. Мальовничі музеї дають змогу відвідувачам побувати в далекому минулому, дізнатися про сьогоднішнє, зрозуміти досягнення людства й навіть зазирнути в майбутнє. Цілком природно, що, незважаючи на війну, працівники українських музеїв із великою турботою збирають і зберігають все те, що нам, українцям, дороге й що є гордістю нашого народу. Адже країна, яка не цінує свого минулого, не заслуговує на своє майбутнє [14].

Музейний туризм – це вид культурного туризму, який передбачає відвідування музеїв, ознайомлення з їхніми виставками, галереями та колекціями, участь у їхній науковій, культурно-просвітницькій діяльності [9].

Музеї-скансени займають невелике місце серед музейних закладів країни – лише 3 % від загальної кількості музеїв країни (рис. 1).

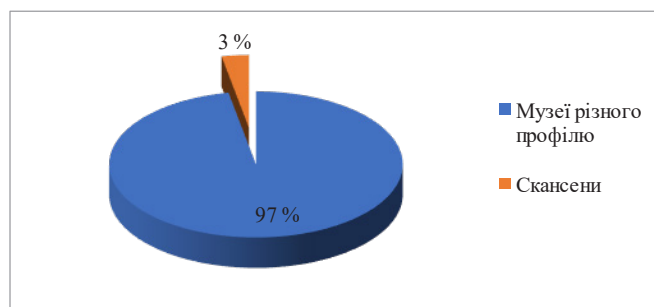

Рис. 1. Частка музеїв-скансенів серед музейних закладів України
Джерело: складено за: [18]

Частка областей, де є музеї просто неба, показана на рис. 2. Музеї-скансени чітко відрізняються від традиційних музейних закладів – це не просто експонати на полицях, вони пов’язані з природою, з часом і з культурною спадщиною народу. Такі музеї характеризуються більшими можливостями для збереження та демонстрації об’єктів культурної спадщини, що дає змогу представити їх всебічно та інтегровано, разом з історичним та ландшафтним оточенням [8]. Музеї просто неба є особливим туристично-рекреаційним ресурсом у сфері музейного туризму, привабливість якого залежить не лише від унікальності пам’яток культури й архітектури, а й від наявності видовищних елементів – свят, конкурсів, обрядів, виставок, ярмарків, фестивалів [4].

Наразі українські скансени залучені до створення національних туристичних продуктів у сфері екскурсійного та подієвого туризму. Наприклад, Національний музей української народної архітектури та побуту в селі Пирогово Київської області є відомим центром фестивального туризму. Тут проводяться найрізноманітніші фестивалі та заходи. Значний внесок у формування фестивального туристичного продукту зробили Львівський музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай» і Сарненський історико-етнографічний музей, де щорічно навесні проводиться фестиваль народної творчості, а також традиційний для Полісся обряд водіння «Куста».

Особливе значення для створення екскурсійного туристичного продукту Волинської області має Волинський музей історії сільського господарства в селищі Рокині поблизу Луцька. Музей є унікальним в Україні, оскільки це єдиний «живий» скансен. Працівники музею живуть на його території, ведуть господарство й зберігають усі традиції, що дає змогу відвідувачам у будь-який час побачити на власні очі всі особливості культури регіону [19].

До війни в Україні наші музеї-скансени щороку відвідували понад п’ять мільйонів людей, майже кожен дев’ятий житель України за чисельністю населення, або кожна шоста дитина шкільного та студентського віку [11].

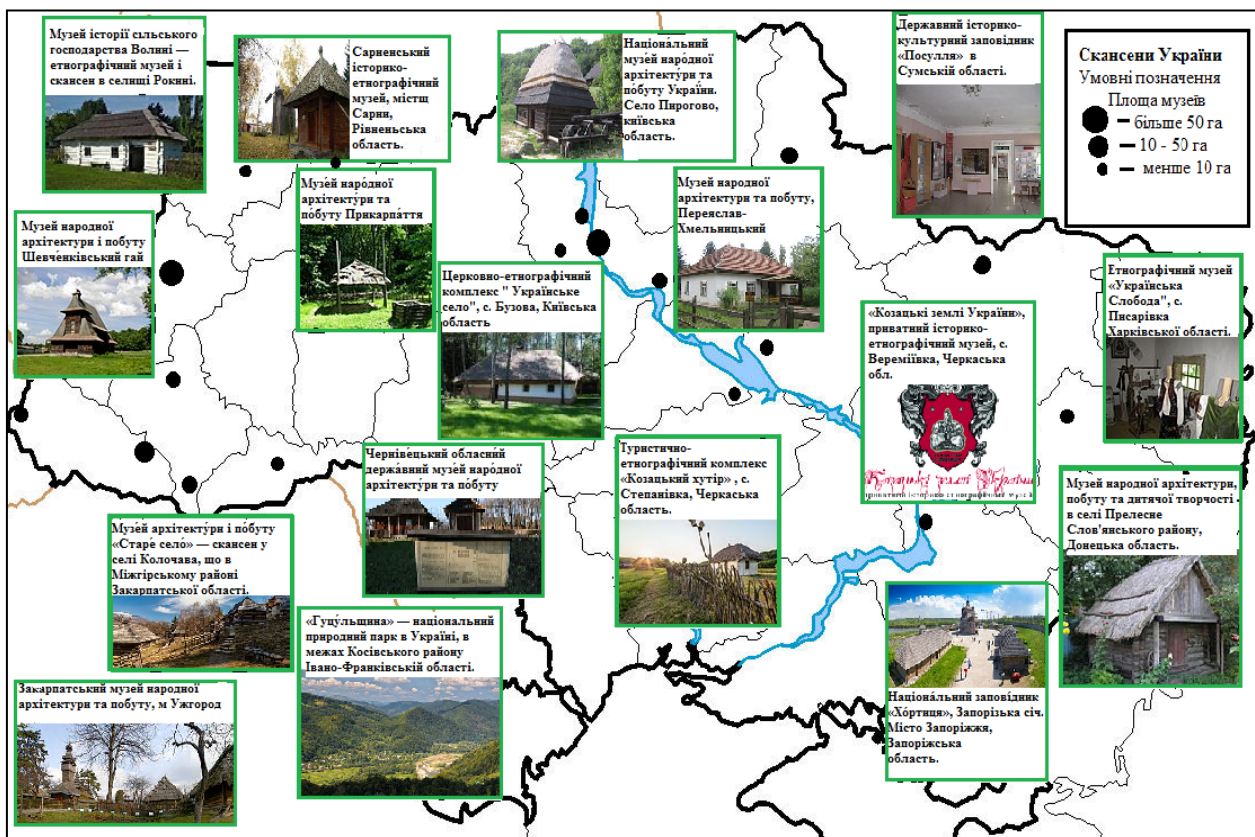

Рис. 2. Карта розташування музеїв-скансенів на території України
Джерело: складено за [12]

В Україні спостерігається явище вкрай нерівномірного географічного розподілу відвідувань музеїв-скансенів за регіонами, як показано на рис. 3. Кількість відвідувань музеїв-скансенів у кожному регіоні країни коливається від 200 000 осіб/рік у Волинській області до 4 508 000 осіб/рік у Києві.

Загалом, Київ виділяється серед інших міст країни за популярністю своїх музеїв серед відвідувачів. У відносному вираженні на музеї-скансени в Києві припадає понад 17 % (або 1/6) усіх відвідувачів музеїв країни. В інших регіонах можна виділити Львівську область (понад 14 %) та Закарпатську область (понад 16 %) [5].

Найбільш відвідуваними музеями-скансенами у 2021 р. були: Національний музей народної архітектури та побуту України НАН України (Пирогів, Київська область), Львівський музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай», Музей народної архітектури та побуту Закарпаття (Ужгород), Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (с. Крилос, Галицький район, Івано-Франківська область), Музей народної історії сільського господарства Волинської області (сміт Рокині, Луцький район, Волинська область) (рис. 3).

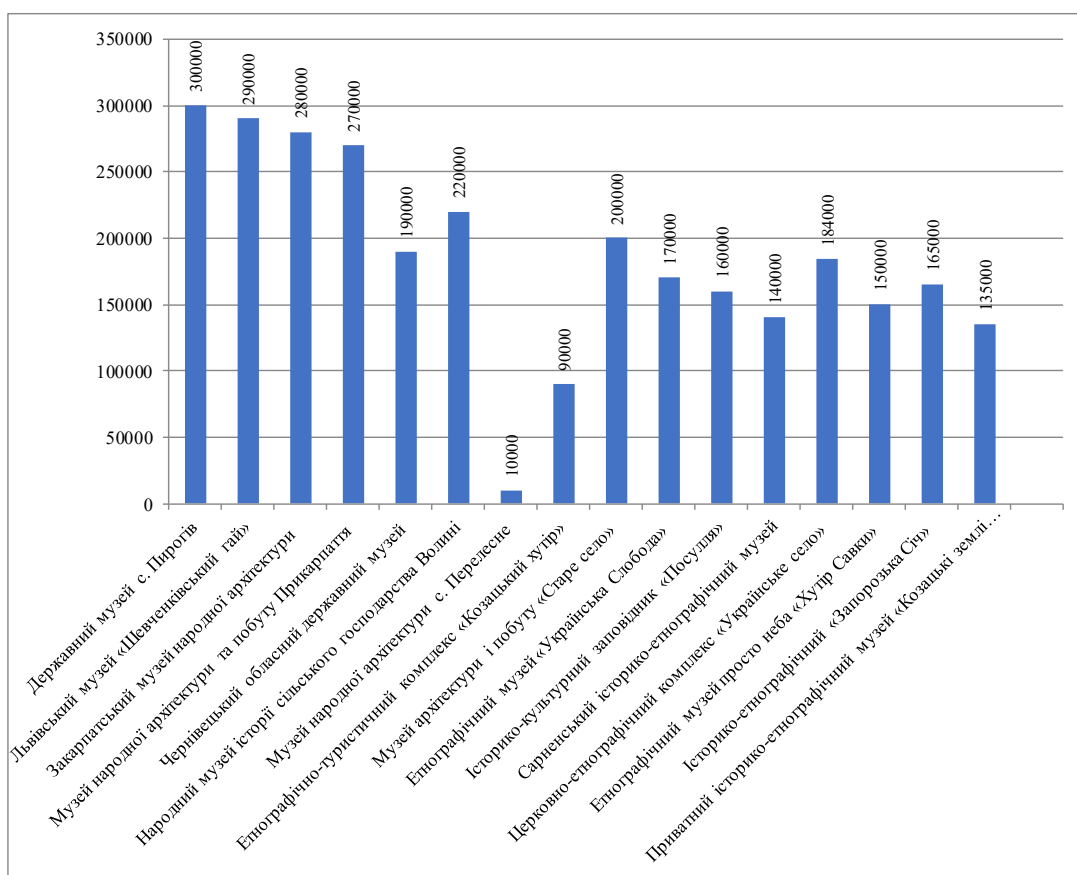

Рис. 3. Динаміка відвідувань музеїв-скансенів в Україні у 2021 р.
Джерело: складено за [5]

Найменш відвідувани музеї: Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості (с. Перелесне, Слов'янський район, Донецька область) через війну, Етнографічно-туристичний комплекс «Козацький хутір» (с. Стецівка, Чигиринський район, Черкаська область).

Як наслідок, спостерігається явний непропорційний розрив між цими регіонами та рештою країни за рівнем відвідуваності музеїв (у тому числі скансенів). Рівень відвідуваності музеїв-скансенів за місяцями показано на рис. 4. На рівень відвідуваності музеїв-скансенів впливають пори року, оскільки вони працюють під відкритим небом. Різні природні явища (дощ, туман,

град, сніг, мороз) значно перешкоджають відвідуванню скансенів і сприяють йому (сонячна, тепла погода).

Виходячи із загальної річної відвідуваності всіх музеїв (різних типів і профілів), регіони України поділяються на:

- регіони, де популярність музеїв серед відвідувачів є стабільно високою й не опускається нижче 1 млн осіб/рік – міста Київ, Львів та області, а також Закарпатська область;
- області з середньою відвідуваністю музейної мережі (0,5 до 1,0 млн осіб/рік) – Івано-Франківська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Полтавська, Чернігівська, Рівненська, Житомирська, Київська, Сумська, Чернівецька, Тернопільська, Кіровоградська, Волинська;
- через війну з 2014 р. мережа музеїв у цих регіонах украї мало залучена до екскурсійного руху й обслуговує невелику кількість (0,5 млн) відвідувачів на рік – Миколаївська, Херсонська, Харківська, Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська області.

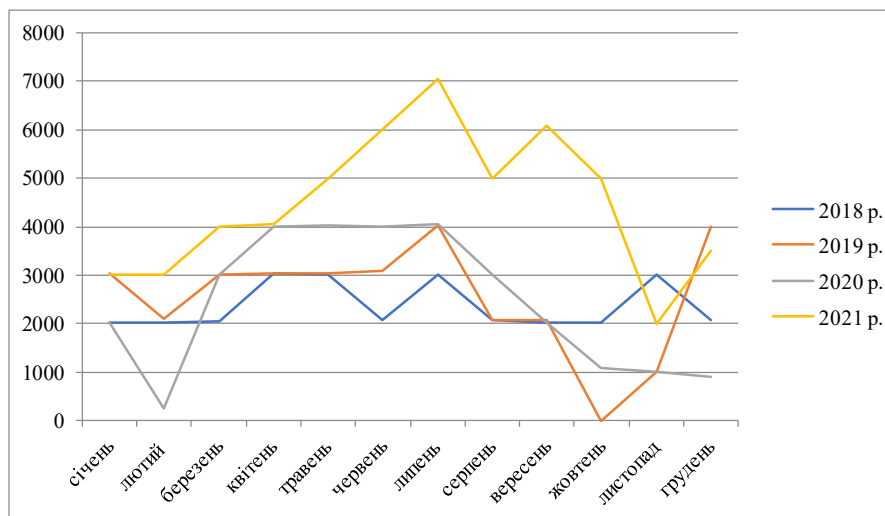

Рис. 4. Відвідуваність музеїв-скансенів за місяцями в 2018–2021 рр.
Джерело: складено за [5]

Таким чином, успішно функціонують лише музеї в Київській, Закарпатській та Львівській областях. Мережа музеїв на решті території країни потребує масштабної маркетингової та інформаційної стратегії для просування та популяризації музеїв.

Характерними у цьому плані є музеї Західного та Центрального Полісся, їх колекції найрідкісніших скарбів та автентичних предметів давнього українського побуту багаті на матеріальну, а ще багатші на духовну культуру. На Правобережному Поліссі зосереджено 10 % музеїв країни (тобто один на кожні десять музеїв країни), проте щороку ці музеї відвідує менше 5 % відвідувачів [13].

Загалом у музеях-скансенах України проводять до 400 000 екскурсій на рік. Однак існують значні географічні відмінності у рівні екскурсійного обслуговування в різних регіонах країни. Лише кілька областей мають належний рівень екскурсійного обслуговування: музеї Львівської, Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Полтавської та Запорізької областей проводять понад 100 000 екскурсій на рік. Окремо звертаємо увагу на музеї-скансени Київської, Закарпатської та Волинської областей, де щорічно проводиться понад 150 000 екскурсій [16].

Такий диспропорційний стан є проблемою, яка потребує нагального вирішення. Вирішення проблеми «випадання» музеїв просто неба України з масових туристичних та екскурсійних маршрутів можливе лише шляхом налагодження ефективної PR-комунікації між музеями та суспільством, а також побудови взаємовигідних партнерських відносин між музейним та туристичним секторами країни [15].

У Закарпатській та Львівській областях найкраще налагоджена співпраця музеїв із санаторно-курортними та туристичними підприємствами у сфері екскурсійного обслуговування відвідувачів. Однак низький рівень екскурсійних послуг, що надаються музейними працівниками, все ще залишається дуже великою проблемою. Низький рівень обслуговування пов'язаний із загальною низькою кваліфікацією персоналу та відсутністю сучасних інноваційних методик для навчання персоналу. Дуже часто через бюджетні обмеження в музеях екскурсії проводять не професійні екскурсоводи, а працівники музеїв під відкритим небом.

Колекції українських музеїв-скансенів зберігають велику кількість пам'яток історії країни, проте не усі українські музеї, використовують наявний потенціал, залишаючи націю відірваною від матеріальних і духовних цінностей, набутих протягом століть.

Основними причинами є [6]:

- технологічна відсталість галузі (технології, що набули поширення в багатьох країнах, майже не використовуються);
- занедбаність значної частини пам'яток історії та культури й обмежене фінансування музеїв;
- відсутність паркувального майданчику поблизу музеїв;
- брак кваліфікованих екскурсоводів та перекладачів тощо.

Хронічною проблемою для музеїв залишається недостатнє фінансування. Більшість бюджетних коштів витрачається на видатки споживання, тоді як видатки на розвиток не лише не збільшуються, а й подекуди навіть зменшуються.

Керівництву музеїв просто неба необхідно використовувати інструменти, які не лише сприятимуть залученню відвідувачів, а й створюватимуть певні стратегії оновлення музейної справи, адже музеї задовольняють потребу в інформації, зростанні самосвідомості, розвитку духовного потенціалу особистості, що відбувається у спілкуванні, тобто наданні музейних послуг [7].

Сьогодні в Україні майже відсутня культурна політика й музеї змушені вирішувати свої проблеми самостійно, оскільки держава майже не виділяє коштів на утримання музеїв. Музеї просто неба потребують багато коштів на реставрацію, адже експонати перебувають під відкритим небом і можуть бути пошкоджені зовнішнім середовищем. У цій ситуації дуже важливо об'єднуватися музейникам для вирішення проблем і спільними зусиллями шукати спонсорів.

Час вимагає іншого погляду, адже змінилася форма комунікації між відвідувачами та музеями. Сьогодні відвідувачі приходять не тільки подивитися на спадщину свого народу, а й навчитися чомусь і стати мудрішими. За таких умов необхідно розвивати музеї, створювати зони дозвілля та залучати зовнішнє фінансування.

Сучасні інноваційні стратегії розвитку музейної сфери передбачають розробку та впровадження нових музейних продуктів, орієнтованих на потреби відвідувачів. Програма розвитку нових регіональних продуктів має бути спрямована на [1]:

- розширення спектру діяльності за рахунок розвитку нових додаткових послуг (розважальних, інформаційних, освітніх тощо);
- впровадження у практику сучасних музейних послуг;
- створення проектів із перспективними музейними пропозиціями;
- розробка та вдосконалення програм залучення та утримання постійних відвідувачів;
- інтеграція маркетингових програм із відповідними організаціями та установами (банками, транспортними компаніями тощо).

Пріоритетними напрямками на сьогодні є підготовка швидкого реагування на надзвичайні ситуації під час війни; захист музейних колекцій від втрат; проведення рятувальних операцій; збір та систематизація інформації про злочини у сфері культурної спадщини; координація дій національних/муніципальних органів влади, музеїв, закладів культури, неурядового сектору та міжнародних організацій у сфері захисту та реставрації культурної спадщини; надання різноманітної гуманітарної допомоги [3].

Треба розуміти, що музеї просто неба – це унікальні музеї й їхня специфіка часто не враховується законодавством. Однак необхідно шукати компроміси, щоб зробити музейне життя в Україні гідним не лише великих європейських грандів, а й вдячних поглядів відвідувачів [17].

Висновки. Враховуючи специфіку розвитку музейного туризму, ми розглянули та проаналізували найбільші комплекси скансенного типу в Україні. Результати показують, що географічні чинники відіграють важливу роль у розвитку цих закладів. Пріоритетність розташування визначається розвиненою інфраструктурою та близькістю до міста, що зумовлює високу активність їхнього відвідування. Основними формами роботи українських музеїв просто неба є організація фестивалів, історичних реконструкцій, анімаційних перформансів, зокрема майстер-класів, різноманітних рекреаційних заходів, спрямованих на максимально ефективне залучення відвідувачів та привабливу організацію їхнього дозвілля.

Дослідження показало, що музей-скансен – це особлива інституція, яка наочно демонструє об'єкти, що репрезентують традиції, види та природне використання, які склалися впродовж століть в окремих регіонах України. Й сьогодні в умовах активних процесів глобалізації життя, збереження та відтворення автентичних форм господарювання, хоча б у вигляді скансенних експозицій, є важливим та актуальним завданням. У цьому процесі варто репрезентувати елементи народного побуту абсолютно всіх історико-етнічних регіонів, адже кожен регіон має свої традиції, відмінності та особливості в результаті багатовікових взаємовідносин у системі «людина-довкілля».

Скансен – відносно новий напрям музейного туризму, що перебуває на стадії становлення, це унікальний соціокультурний комплекс, призначений для реалізації рекреаційного, освітнього та естетичного потенціалу дозвілля, формування духовної особистості та зміцнення сімейних цінностей і традицій. Головне завдання скансену – донести до майбутніх поколінь унікальність традицій архітектури, побуту та природокористування наших предків в умовах, максимально наближених до реальних.

Однак, сьогодні ситуація дуже динамічна й залежить від безпекових факторів. У тих регіонах України, де це можливо, співробітники музею залишаються зі своїми колекціями. Вже розпочато роботу над реставраційною програмою, яка охоплюватиме велику територію реставрації. Це передбачає відновлення будівель, які були зруйновані під час війни, й створення виставок. Ці процеси є досить тривалими та дорогими, тому Україні знадобиться допомога іноземних партнерів та спеціальних міжурядових програм, оскільки самостійно профінансувати ці проекти буде складно. Процес повернення викрадених і вивезених цінностей займе тривалий час, але рано чи пізно ці процеси доведеться розпочати.

З початком бойових дій деякі музеї закрили свої постійні експозиції, вони не зможуть відновити ці виставки до закінчення воєнного стану. Колекції евакуюють у безпечні місця та бомбосховища, це частина роботи музеїв.

Новизна дослідження полягає в комплексному підході до вивчення діяльності музеїв-скансенів, а також аналізі сучасного стану й проблем діяльності музеїв просто неба. Обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних музейних продуктів орієнтованих на потреби відвідувачів.

Список використаних джерел:

1. Антоненко А., Хуткий В. Музеї як туристичний ресурс в умовах пандемії COVID-19 : виклики та нові можливості. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв.* 2021. Т. 4. № 1. С. 54–73.
2. Балабанов Г. В. Музеї як чинник розвитку туризму: європейський досвід та українські реалії. *Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України : монографія / за заг. редакцією М. Ю. Барна.* Львів, 2018. С. 338–360.
3. Гаврилюк С. Перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму. *Науковий вісник СХУ імені Лесі Українки. Історичні науки.* 2019. № 7. С. 144–153.
4. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. 104 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/danyljuk.htm (дата звернення: 13.02.2023).

5. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 13.02.2023).
6. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник : Науково-теоретичний журнал*. 2017. № 1 (237). С. 3–10.
7. Закон України «Про музеї та музейну справу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.02.2023).
8. Ключко Ю. Теоретичні засади освітньої діяльності сучасних музеїв. *Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія : Музеєзнавство і пам'яткознавство*. 2018. № 2. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-7943.2.2018.164987> (дата звернення: 13.02.2023).
9. Любіцева О. О., Шпарага Т. І. Музейний туризм. Київ, 2021. 150 с.
10. Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів : Простір-М, 2016. 408 с.
11. Міністерство культури та інформаційної політики України. База даних музеїв, заповідників, закладів музейного типу. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245062916&cat_id=244908588 (дата звернення: 13.02.2023).
12. Музейний простір України: портал. URL: <http://prostir.museum/> (дата звернення: 13.02.2023).
13. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
14. Плешакова Л. Проблеми збереження Національного фонду України в умовах політичних криз та військових конфліктів. *Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія : Музеєзнавство і пам'яткознавство*. 2020. Т. 3. № 2. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-7943.3.2.2020.221107> (дата звернення: 13.02.2023).
15. Романуха О. Розвиток музейної справи як фактор активізації міжнародного туризму в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 2 (1). С. 227–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2017_2%281%29__44 (дата звернення: 13.02.2023).
16. Січка І. І. Аналіз особливостей та розвитку туристичного ринку України. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/27.pdf (дата звернення: 13.02.2023).
17. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.02.2023).
18. Скансени України як перспективні об'єкти музейного туризму та осередки збереження етнобуття в умовах глобалізації (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів 2011–2013 рр.). URL: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_oglyadi/2013/muzei_prostoneba.pdf (дата звернення: 13.02.2023).
19. Тищук І. В., Поліщук Л. М. Аналіз та оцінка основних тенденцій розвитку екскурсійного туризму міста Луцьк. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 54–60.

References:

1. Antonenko, A., & Khutkyi, V. (2021). Museums as a tourist resource in the conditions of the COVID-19 pandemic: challenges and new opportunities. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts*, 4, 54–73. [In Ukrainian].
2. Balabanov, H. V. (2018). The museum as a factor in the development of tourism: European experience and Ukrainian realities. *Functioning and prospects of development of the tourism industry of Ukraine: monograph / ed. M. Barna*. Lviv, 338–360. [In Ukrainian].
3. Havryliuk, S. (2019). Perspectives of museums as objects of cultural tourism. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka VNU. Historical sciences*, 7, 144–153. [In Ukrainian].
4. Danyliuk, A. (2006). Ukrainian skansen. History, expositions, development problems. Ternopil: Study book – Bogdan, 104. Retrieved 13.02.2023 from http://tourlib.net/books_ukr/danyljuk.htm [In Ukrainian].
5. State Statistics Service of Ukraine. (2016). Retrieved 13.02.2023 from <http://ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
6. Dubrovina, L., Kiridon, A., & Matyash, I. (2017). Archives, libraries, museums are the source of national memory, cultural heritage of Ukraine. *Library bulletin: Scientific and theoretical journal*, 1(237), 3–10. [In Ukrainian].
7. The Law of Ukraine «On Museums and Museum Affairs». (1995). Retrieved 13.02.2023 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> [In Ukrainian].
8. Klyuchko, Yu. (2018). Theoretical foundations of educational activities of modern museums. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Museology and Monument Studies*, 2. Retrieved 13.02.2023 from: <https://doi.org/10.31866/2617-7943.2.2018.164987> [in Ukrainian].

9. Liubitseva, O. O., & Shparaha, T. I. (2021). Museum Tourism. Kyiv, 150. [In Ukrainian].
10. Mankovska, R. V. (2016). Museums of Ukraine in the socio-historical challenges of the 20th – early 21st centuries. Lviv: Prostir-M, 408. [In Ukrainian].
11. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. Database of museums, reserves, museumtype institution. Retrieved 13.02.2023 from http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245062916&cat_id=244908588 [In Ukrainian].
12. Museum space of Ukraine: portal. Retrieved 13.02.2023 from <http://prostir.museum/5> [In Ukrainian].
13. Assessment of tourist and recreational potential of the region: monograph / ed. V. Gerasymenko, 262. (2016). [In Ukrainian].
14. Plyeshakova, L. (2020). Problems of preserving the National Fund of Ukraine in conditions of political crises and military conflicts. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Museum Studies and Monument Studies*, 3(2). <https://doi.org/10.31866/2617-7943.3.2.2020.221107> [In Ukrainian].
15. Romanukha, O. (2017). Development of museum business as a factor of activation of international tourism in Ukraine. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*, 2, 227–231. Retrieved 13.02.2023 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2017_2%281%29__44 [in Ukrainian].
16. Sichka, I. I. (2016). Analysis of the features and development of the Ukrainian tourism market. Retrieved 13.02.2023 from http://economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/27.pdf [In Ukrainian].
17. Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026. Retrieved 13.02.2023 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> [In Ukrainian].
18. Skansen of Ukraine as Promising Objects of Museum Tourism and Centres for Preserving Ethnicity in the Context of Globalisation (a review based on the press, the Internet, and unpublished documents of 2011-2013). Retrieved 13.02.2023 from http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2013/muzei_prostoneba.pdf [In Ukrainian].
19. Tyshchuk, I. V., & Polishchuk, L. M. (2020). Analysis and evaluation of the main trends of the development of tourism of the city of Lutsk. *Economy and state*, 1, 54–60. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії
13.03.2023 р.